

פרק שרישי

א עקביא בן מהללאל אומר. הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה. דע מאין באת. ולאן אתה הולך. ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון. מאין באת. כמפה סרוחה. ולאן אתה הולך.

ר"ע מברטנורה

פרק ג עקביא. מטפה סרוחה. טפת שכבת זרע ואט"פ שצטפת העצור אינה סרוחה. שאינה מסרחת ברחם האשה עד לאחר שלשה ימים ונכסה הריח אינה ראויה להזרע. מכל מקום קרי לה טפה סרוחה מפני שהיא קרובה להסריח מיד כשהוא חוץ למעי האשה. והמסתכל שבה מטפה סרוחה נלול מן הגלות. והמסתכל

שפת אמת

ואין חתה בל לידי עבירה, חבל לעשות מ"ע לכאורה אינו בכלל :
מאין באת מט"ס, ומי הביאך עד הלום רק הקצ"ה :

עקביא ב"מ כו', הסתכל בשלשה דברים כו' מאין באת מטיפה סרוחה, והלא נשמת האדם גבוה וכל אדם מ"ש לא אומר בכל יום אלקי נשמה כו' טהורה היא, אך כי כפי מה שיודע

שגופו וגשמיות שלו הוא טיפה סרוחה ונכילא מבטל כל החיות להשי"ת שהרי יודע ומבין כי חיותו ממנו שהרי [*אינו חין] בלי נשמת ה' שנותנת חיים בכל רגע כמ"ש נותן נשמה לעם ע"י וכתוב יוצר רוח אדם בקרבו, ע"י זה יודע ג"כ שנשמתו גבוה והוא בבחי' אין ג"כ, וע"י לא בא לידי עבירה כשכל חיותו דבוק בראשית החיות שבא מהשי"ת כנ"ל :

(*) מאין באת כו' מ"ב מט"ס כו' י"ד פשוט מקודם לידע תמיד מאין בא ולאן הולך שאדם צריך להיות מהלך כנודע וזה הסתכלות שאמר מקודם ושיראה אם הליכתו כפי החשבון ואם אינו בכלל מהלך אז נאמר עליו שיראה מאין באת מט"ס כי האדם נברא מט"ס וזה לאות שצריך השלמת עצמו ולזאת אם אינו בכלל מהלך נק' תמיד כן שבא מט"ס וכן שהולך למקום עפר, אבל המהלך כבר נעשה שלם ועתה בא בכ"י מעבודת הקב"ה באופנים שונים ולא מט"ס, ואף שביאתו מט"ס אדרבא מעלה אליו שזכה להשלים עצמו וכן בהליכתו איך נאמר למקום עפר הרי הולך לג"ע ולהתדבק בחי החיים, וזאת י"ל שכפל התנא לשונו כנ"ל, ופי' דין וחשבון ע"י תו"ס, וי"ל כי פי' דין אם חטא וקילקל וזה מקודם סיר מרע, וחשבון אם הוא בכלל עובד השי"ת ולא חטא מ"מ צריך לראות אם כך החשבון לפי כוחו איך יהי' החשבון :

[*וכתיב] איש אמו ואביו תיראו כו' שבתותי תשמור, ובאמת מאלו הג' שותפין שיש באדם הן ג' הדברים, מאין באת כח האב ט"ס, ולאן אתה הולך הוא כח האשה, רמז לדבר שהמיתה באה לעולם ע"י האשה, וגם הריון קרוב למיתה, ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון הוא כח הבורא שיש

הולך. למקום עפר רמה ותולעה. ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון. לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא: ב רבי חנינא סגן הכהנים אומר. הוי מתפלל בשלומה של מלכות. שאלמלא מוראה איש

את

ר"ע מברטנורה

והמסתכל שעתיד ליתן למקום עפר רמה ותולעה. נלול מן התאוה והתמדה אל הממון. והמסתכל שעתיד ליתן דין וחשבון. פורש מן המטא ואינו נכשל בעצירה: ב בשלומה של

שפת אמת

נפלאות הכורא ויתורא מפני גדלו גם יל קיטובן שבמכוון עשה כן הכורא קילר את האדם מדבר של ופז לא יתגלה:

ורא"ה למקום עפר רומה הגם כי יש כמה לדיוקם בלא נעשים רמה מ"מ הרי נאמר רק למקום עפר למקום שיש שם עפר אבל יש באמת בלא נעשים עפר אבל בני עלי' הללו מוטיים המה ול"ל לדיק גדול ומי לו גדול מריא דר"ש דלירא נגמ' בה' דרוך על לזנו תולעת על שבע פ"א כו' גם בימינו נשמע כזה שבטיר בריסק חפרו במקום קברים ומלאו ב' אנשים שלמים אי"כ מוטיים הם אנשים אלו ובאמת לאנשים פשוטים הוא חסד גדול שנעשים עפר ועי' נשמחם עלתה במקומם וכלא זה אין להנשמה מנוח כדאי' בספיק' ועי' פ' מעורר זה לשפלות:

הוי מתפלל בשלומה ש"מ כו' קאי על האומות שטוב להיות להם מלך, דהא בישראל כתיב לסיפוך דה' חסדן מה שבקשו מלך, והרע"ב פי' אפי' מלכי אומות, וק' דבמלכי ישראל ליש כלל דעיקר

שיש בו, וזה רמו בשבתותי תשמורו שהוא לשמור תמיד ולהשתוקק לחזור בשמחה לשורשו שהוא הכלית הכד כמ"ש חז"ל על זאת יהפך כל חסיד כו', בצוא זו ביתה כו', וכענין יום שכולו שבת כו', ואין כוונת ההשבון רק להפחיד האדם, רק שיבוש האדם באיזה חשבון יבא לפני הבל"ג אם יהי' כדאי לחשוב המעשים טובים, כי דין קאי על עבירות וחשבון קאי על המצות, ואל"ה הג' בחינות נבצאין בכל דבר, היינו כח הכנת האדם לפעול איזה דבר טוב או מכין עצמו למנות וזה נק' כח האב, הזרע כדי להוליד, אבל אינו נעשה מזה כלל והוא ט"ס, אך ורק אח"כ צריך בחי' הביטול להיות כעפר ורק בזמן יהי' לבטל עצמו להבורא ית' והוא בחי' האם שבה נסרח הזרע, ואח"כ שולח הש"י חלק אלקי כמעט ובא לגמר הולדה וכולם ממתינין על כח הבורא, וזה שבתותי תשמורו לטון הכוונה כמו שמר את הדבר:

(*) דין וחשבון פי' הבל"ג על מ"ע ומל"ת, ונפרש כל המאמר על הנשמה והגוף כי באין באת בט"ס, אבל הנשמה כמקום טהרה וקדושה וכן

הגוף הולך למקום עפר, והנשמה למקום קדוש וטהור, וכן הגוף נידון בגיהנם ובקבר, והנשמה כפי חשבון עבודתה בקדש כך זוכית לעלות, וידוע שיש הרבה דינים בעולם העליון כי הזוכה למדרגה אחת חוזר ונידון לזכות במדרגה יותר עליונה ולעולם צריכה לתת חשבון הזכויות ופרשנו בזה המאמר לעולם ימור אדם עצמו חצי' זכאי וכן העולם חצי' זכאי ופרשנו כי יש המיד עולם א' ומדרגה א' אשר שם האדם והעולם חצי' זכאי ובהוסיפם עולין יותר ושוב הם שם חצי'

את רעהו חיים בלעו. רבי חנניא בן תרדיון אומר, שנים שיושבין, ואין ביניהם דברי תורה, הרי זה מושב לצים, שנאמר, ובכושב לצים לא ישב. אבל שנים שיושבין, ויש ביניהם דברי תורה, שכניה שרויה

ר"ע סברטנורה

של מלכות. ואפי' של חומות העולם: חיים בלעו. דכתיב (חבקוק א') ותעשה אדם כדני הים. מה דגים שבים כל הגדול מחברו בולע את חברו. אף בני אדם. אלמלא מוראה של

שפת אמת

דעיקר מנהיגיהם דיינים וסנהדרין ואין חז"י א"ר חיים בלעו: חז"י זכאי, ולכן אמת דבריהם כי החוטא גורם רעה לעולם וגורשין ממדרגתם ושוב הם חז"י זכאי רק למטה מביקדם ובמ"א כתבנו מזה:

שדשה

ד"ת וכו' בסופא כ"א בתורת ד' חפלו נשמע כי ברישא מיירי בישיבה בלי תורה: ה"ז מושב ללים, פ"י כיון שיש לזכות להארה כו' להמשיך השראת שכינה א"כ הוא באמת מושב ללים ומעין זה נמלא בתו"ט אשר אם יכולים ליקח זהבים כו': [ע"י שפ"א ת' ס"א א'] ה ה ל י מ

שנאמר ובמושב ללים ל"י כו', י"ל הרא"י דשם קמוסיף והולך מקודם עלת רשעים ואח"כ אפי' דרך חטאים שוגגין וא"כ בע"כ השלישית עוד קיל טפי ומ"מ כ' ללים וע"כ גם בישיבה בלי שום דיבור רק העדר מד"ת וזה נמי מושב ללים ולכן קיל הוי לגבי דרך חטאים. ואולי יש לומר דאם יש ביניהם ד"ת שלא לשמה אז ג"כ שכינה שורה דמושב ללים ודאי לא הוי:

אבר שנים שיושבין וי"ב ד"ת שכינה שרוי' ביניהם שנא' כו' ולמושבי שמו יל"פ דאייירי כשבאמת אינם מופנים רק לריכים לישיב לאיזה עורך אך מושבין כי הרי יהי' נקרא מושב ללים לכן הם עוסקים בתורה וזה שבת שלהם וזה נק' ליראי ה' ולמושבי שמו, ולכאורה ק"ק שיהי' ההפרש כ"כ ברישא דמושב ללים ולא יהי' שום, ממושל ביניהם וגם עינינו רואות שלומדים בעברה ומ"מ כו' רק י"ל דסופא הפי' שאין ביניהם רק ד"ת בדביקות דומיא דיראי ד' וגם רק אלעמיד נאמר רק מסתייע מה שיוכל לבוא ע"י יש ביניהם ד"ת (אבל כשהמושב ללים א"א לבוא לעולם כי כת ללים אין מקבלים כו'), ויל"פ בע"י הלימוד יכולים לזכות למדרגה זו שש"ב דהפי' שיש מקום שישרה שכינה אם יהיו זכאין כי הרי הפי' מטיל עוד הנאים אחרים יראי ד' ומישיבי שמו א"כ יל"פ יש ביניהם ד"ת שכל עצמוהם ד"ת וכל ישיבתם רק זאת ותמיד כשהם יושבים יש ביניהם ד"ת וכמ"ס נדברו לא דברו ופי' נדברו—ז"א ווערין איבער גענימן מיט דיא רייד—אבל לא מאן דהוא שלומד דהא רואין אפי' עשרה שלומדין כו':

שנים שיושבין ויש ביניהם ד"ת כלומר אותם שנים שהם יראי ד' וישיבתן מיד לדבר ד"ת כי אסור להיות בלי ד"ת אז שכינה שרוי' ויש הלשון נדברו ולא דיברו כי ישיבתן מיד אך לד"ת, ובס' מדרש שמואל פ"י על נדברו להיות נומן זה לזה בהלכה, וכ"ה בגמ' מס' שבת דף ס"ג:

שנאמר

שרויה ביניהם. שנאמר, אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו. ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו. ליראי ה' ולחושבי שמו. אין י' אלא שנים. מנין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה שהקדוש ברוך הוא קובע לו שכר. שנאמר, ישב בדד וידום כי נטל עליו: ג רבי שמעון אומר, שרשה שאכלו על שלחן אחד. ולא אמרו עליו דברי תורה באלו

ר"ע מברסנורה

של מלכות. כל הגדול מחברו בולע את חברו: יראה ה' איש אל רעהו. הרי כאן שנים: וידום. לשון קול דממה דקה כדרך השונה ימיו שהוא שונה בלחש: כי נטל עליו. כאלו נתינת כל התורה כולה היתה כעצורו בלבד: ג ולא אמרו עליו דברי תורה. ובברכת המזון שמזכרים על השלחן יולאין ידי מוכתן. ומשוב כאלו אמרו עליו דברי תורה כך שמעתי

שפת אמת

שנאמר אז נדברו, פ"י אז קאי על ויכתב ס' זכרון, אבל ויקשב ד' וישמע מתקיים תמיד בחי' שכינה שרוי:

מנין שאפי' אי' כו' שנא' ישב בדד וידום י"ל הכוונה בחי' ש' ש' בדד היינו בלי השראת השכינה מטעם וידום מה שאינו מדבר בדי' וממילא נכמע כי המדבר ד"ת אינו בדד רק שכינה שרוי' אללו, ויל"פ מנין שאפי' אי' כו' ישב בדד כו' דחזור על שנים שיושבין וא' בור וא"י לעסוק בתורה והאחד לבדו עוסק בתורה כדי שלא יהי' נק' מושב ללים ולכן הקב"ה קובע לו שכר כמ"ס ישב בדד כו' היינו בדד מן השני כי נטל עליו טעל שכר גם בעד השני:

שרשה שאכלו כו' ולא אי"ע ד"ת כו', ובסעודת מלוא נראה שאין לריכין כגון סעודת שבת וזכרית מילה והנה בהתורה מליט מלוא של אכילת מלוא והחיוצ לספר כמ"ס לחכ שטונין עליו דברים שלא יסי' בלי ד"ת:

שנאמר

עליו ד"ת מקבלין שפע פנימיות, ופי' אמרו עליו הוא להיות התורה עיקר ועולה על השלחן כענין שאמרו תורתן קבע ומלאכתן ארצי זו וזו נתקיימה בידך

שרשה שאכלו כו', הענין הוא דכתי' להם פנים לפני, דבאמת הקב"ה זן ומפרנס לכל הברואים, אבל יש כמה דברים וסיבות קרובות ורחוקות ויש מקבלין את פרנסותיהם בבחי' אחור כלאחר יד, ובג"י רצה הקב"ה שיקבלו השפע פנים בפנים דאיתא מאן דאכיל דלאו דילי' בהית לאסתכלי ב', והקב"ה נתן לבני תורה ומצות שיוכו במעשיהם לקבל הצריך להם כמ"ס במ"א בשם מרין ז"ל בפי' הפסוק לחמי ראשי ריח ניחוחי תשמרו, שבג"י יראו שהשפע פרנסה ירד מלמעלה בדרך ריח ניחוח כו', לכן המצוה לסדר הלחם, וכפי הסדר שבג"י מעריכין כך הוא בא מלמעלה, ובג"י זכו לזה בכח התורה דכתי' פנים בפנים דיבר ה' עמכם, פי' ההנהגה לבג"י היא בבחי' פנים בפנים, ואפי' עתה שחרב בהמ"ק מי"מ ע"י התורה יכולין למשוך השפע בקדושה, ובמשנה ג' שאכלו על שלחן א' ואמרו עליו ד"ת כאינו אכלו משלחנו של מקום דכתי' זה השלחן אשר לפני ה', אי"כ ע"י התורה זוכין לבחי' לחם הפנים, שהוא פנימיות השפע להיפוך מובחי מתיים בלי מקום שאין בו חיות פנימיות וע"י שאמרו

כאלו אכלו מזבחי מתים. שנאמר כי כל שפחנות מלאו קיא צואה בלי מקום. אבל שלשה שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו דברי תורה, כאלו אכלו משלחנו של מקום ברוך הוא. שנאמר וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה' : רבי חנינא בן חנינאי אומר, הנעור בלילה והמהלך בדרך יחידי, וכפנה (נ"א והמפנה) לבו רבטלה, הרי זה מתחייב

ר"ע מברטנורה

שמעתי : מזבחי מתים, תקרובת ע"ז דכתיב (תהלים ק"ו) וילמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים : מלאו קיא לואה, וע"ז קרייה לואה דכתיב (ישעיה ל') לא תאמר לא : בלי מקום, כשביל שלל הזכירו שמו של מקום ברוך הוא על השלחן : דכתיב וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה', מיד כשדבר בדברי תורה נקרא שלחן אשר לפני השם, ויש אומרים מראשו של מקרא הוא יולא, דכתיב והמזבח עץ שלש אמות, אל תקרי אמות אלא אמות, כמו יש אם למקרא, שלש, כנגד תורה נביאים וכתובים, ואמרי לה מקרא, משנה, וגמרא, שדרך אדם לדבר בהן על השלחן, ואז קריי שלחן אשר לפני ה' כך פירש רש"י : ד הנעור בלילה והמהלך בדרך יחידי, ומחשב בלבו דברי הבאי : הרי זה מתחייב

שפת אמת

שנאמר כי כ"ש כו' בלי מקום פי' בידן, שע"י שהתורה עיקר ממשכין מכלל כי עס ד"ת יש משלחנו פנימיות גם בשפע הפרנסה כנ"ל : של מקום, וע' בהרע"ב לענין ברהמ"ז (* **הנעור** בלידה פ' נייעור בעוה"ז כו' פ' שיש בו פסוקים וענינים הרבה משא"כ ברכה שלפני, ולכאורה לפי"ז כשידברו בסוף ד"ת יהי' למפרע שלחנו

ש"מ וגם השכינה אחיה מעיקרא על סמך זה, ואולי דכשצאתה השכינה בסוף נמי לא הו"ל זבחי מתים ח"ו, וע"י תו"ט שדחה דברי הרע"ב דאטו איירי התנא במי שאינו מברך כו' ומשום הא לא איריא דהתנא אה"נ משבח כלל ישראל בזה, ויש להכריע דודאי ע"י ברהמ"ז ושאר ברכות כבר ילא מידי זבחי מתים דאין לקראו בלי מקום שהרי הזכירו שמו של מקום וע"י ד"ת ממש הו"ל שלחנו של מקום :

כאלו אכלו משלחנו ש"מ שנא' וידבר כו', כלומר מאחר שיש שלחן שהוא לפני ד' בודאי הוא מהאומרים עליו ד"ת :

הנעור בלילה י"ל דרק בלילה קפדין עפי אבטלה דהא לא איברי לילה אלא או לבינתא או לגירסא ואז הזמן פנוי ללמוד :

והמהלך בדרך כו' נקיט מהלך בדרך אף שלומד רק בדרך ארעי עו"ל דוקא מהלך בדרך כי התורה מלילתו מהמזיקין כי כל דרכים בחזקת סכנה לכן ה"ז מתחייב בנפש וכן במה נלה אילן זה :

ומפנה לבו לבעלה עתו"ט דברי החסיד ז"ל וי"ל דהפי' דמאד לילה נמי מתחייב בנפשו ונ"מ למשל א' מוכרח לבעל שעה נוח לו לבעל ביום מבליילה וכדומה וכן הולך בדרך כו' :

סתחייב בנפשו: ה רבי נחוניא בן הקנה אומר. כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ. וכל הפורק ממנו עול תורה נותנין עליו עול מלכות. ועול דרך ארץ: ו רבי חלפתא בן דוסא איש כפר חנניא אומר. עשרה שיושבין ועוסקין בתורה. שכינה שרויה ביניהם

ר"ע מברטנורה

מתחייב בנפשו. לפי שלילה הוא זמן למזיקים. והמהלך בדרך יחיד הוא בסכנה מפני הליסטים וכמה פגעים רעים. ואם היה מחשב בדברי תורה היתה המצמחה: ה עול מלכות. משא מלך וכרים: דרך ארץ. עמל וטורח הפרנסה. לפי שמלאכתו מתברכת: הפורק ממנו עול תורה. האומר קשה עולה של תורה ואני יכול לסובלה: ו עשרה שהיו

שפת אמת

המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו ע"מ ועול ד"א. והא אמרו יפה ת"ת עם דרך ארץ. אך כי עול תורה הוא ביטול בדב טעם לרצון עציון. שזה עיקר יגיעה בתורה לבטל שכל האדם אל דעת התורה ורצון המקום ב"ה. וכשאין לאדם רצון אחר א"צ לעול ד"א. כי יש ליכוד תורה כדי לידע איך להתנהג ולקיים מצות הש"י. וזה ת"ת עם ד"א כמ"ש במ"א ענין המצות לפמ"ש בזה"ק הרומה דקיימא בעובדא צדיק יגיעה רבה ע"ש ע"י שהוא במעשה גשמי וצריך להתהפך לטוב. וזה יגיעה שניהם להיות אחד. אבל יש ליכוד תורה כדי ליבטל לרצון הש"י כנ"ל והוא שאין חפץ להשיג ולידע. רק להיבטל תמיד לכה שאינו משיג. ולהשיג יותר כדי שידע להיבטל יותר (ע"ל) [*אל] מה שאינו משיג וזהו עול תורה שהוא ביטול כל הרצון כנ"ל. וע"ז אמרו בטל רצונך כו' שיבטל רצון אחרים, שדא יהי שום הסתר לאדם אף במעשה גשמי וזה מעבירין ממנו עול ד"א כנ"ל:

ובר הפורק כו' פ"י כשכבר העבירו ממנו העו"מ ע"י שקבל עול תורה וחזר בו לכן עתה נוהגים כו' דבנה ופירש קשה ספי כמ"ש חז"ל וברש"י דמעבירין ממנו וכשאין מקבל לא נוהגים ולא מעבירין רק כפי חולו:

בבבב

מעבירין כמנו עול מלכות, מעבירין משמע אפילו בהיותו עבדים בגלות אעפ"כ אין לך אדם שאין לו שעה שמתעורר לו קצת גאולה בנפשו שיוכל לקבל עליו עול מלכות שמים, וכמו כן בכלל בודאי מי שמקבל עול תורה כראוי מסייע לגאולה, ומעבירין ממנו ומכחו עול מלכות, וכמו כן בעול דרך ארץ הגם מי שצריך לעבוד על פרנסתו מ"מ נתן לנו הסי' מצות השבת שהוא יום מנוחה וכדאיתא שבת יעשה כולו תורה, וכל סוחר צריך להיות מקבל עול

ביניהם, שנאמר, אלהים נצב בעדת אל, ומנין אפילו חמשה, שנאמר, ואגודתו על ארץ יסדה, ומנין אפילו ששה, שנאמר, בקרב אלהים ישפוט, ומנין אפילו שנים, שנאמר, אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויחשב ה' וישמע וגו'. ומנין אפילו אחד, שנאמר, בכל מקום אשר אזכיר

ר"ע מברטנורה

שהיו יושבין דין גרסינן: בעדת אל, ואין עדה פחותה מעשרה שנאמר במרגלים (במדבר י"ד) עד מתי לעדה הרעה הזאת, ילאו יהושע וכלב הרי י': ומנין אפילו חמשה שנאמר בקרב אלהים ישפוט, שלשה דיינים, ושני בעלי דינים: ומנין אפילו שלשה, שנאמר ואגודתו על ארץ יסדה, האש, והאור, והמים, שהם שלשה, על ארץ יסדה, על יסוד הארץ הם מקיפים, הרי לך ששלשה קרוין אגודה, אי נמי מלינו שלשה קרוין אגודה, אגודת אוזב שהם שלש קלחים, ויש ספרים שכתוב בהן ומנין אפילו חמשה שנאמר ואגודתו על ארץ יסדה, שאדם אוגר בידו אחת שיש בה ה' אלבעות, כלל אלבעות שביד קרוין אגודה, ובראש המקרא הוא אומר הבונה בשמים מעליותיו, כלומר השכינה שהיא בשמים יורדת למטה לארץ כשיש שם אגודה עוסקים בתורה, ומנין אפילו שלשה, שנאמר בקרב

שפת אמת

עול תורה ביום השבת ובכח זה מעבירין ממנו עול דרך ארץ בימי המעשה ולא אברו מעבירין ממנו מלכות ודרך ארץ רק עול דרך ארץ אמרו שצריך האדם שלא יתערבב ע"י העסק ולא יתקשר בכל העסקים אשר לא לה' המה, וכן בעול מלכות דאיתא מאן דכפית באחרא א"א לו לקבל עול מלכות שמים, ומאן דכפית דייקא, אבל מי שזוכה הגם שהוא באיזה עבדות או בד"א, מ"מ אינו כפוף ומשועבד לו, וכ"כ מלכותך מלכות כל עולמים, כי גם שאנחנו בגלות תחת איזה מלכות, יש לנו להשכיל ולהביין כי הכל מאתו ית' ובודאי מי שזוכה חל עליו מלכותו ית' בלי שום הסתר ובגלות הוא בהסתר, וכשמקבלין עול תורה אפילו כשיש עלינו מלכות ודרך ארץ, מסירין ההסתר ומעבירין עול מלכות ודרך ארץ כנ"ל:

ושונה

בעדת א', בהרע"ב ואין עדה פחותה מעשרה שנא' ע"מ לעדה כו' קשה דרך רעה מיקרי רק עד עשרה אבל מדה טובה מרובה ואפשר גם פחות מכן:

ומנין אפי' חמשה כו', וז"ל כי יש תוס' מעלה בעשרה שהשכינה שרוי' ביותר והכל בהדרגה ולפי"ז משמע בין חמשה לתשעה לא נ"מ מיד, וזו"ל הקשו מאחר דתרי כ"ש עשרה עשרה קדמה שכינה ואתיא וחמשה קדמה מעט ואתיא אבל לא כקדמה שבעשרה:

ומנין אפילו שנים כו' נדברו כו' ויקשב כו', וקשה הראי' דגם בשמים שומע השי"ת וא"כ מהיכן הראי' כי שכינה שרוי' צניהם דוקא, וגרסא מדכתיב ויקשב ד' וישמע דל"ל ויקשב רק השי' שטובה מעבה כדי לשמוע והיינו שכינה שרוי' צניהם:

ומנין אפי' א' כו' אשר אזכיר א"ש כו' ואין מובן פי' אזכיר דהול"ל

תזכיר אך הפי' כי אין שום דבר ומעשה בעולם שלא יהי' ממנו ית' ולכן ע"י עבודת האדם מסייע השי' וז"ש אזכיר וז"ש אח"כ תן לו משלו שא"ש שלו ואין לקמוץ בדברים שהם שלו:

אזכיר את שמי אבא אריך וברכתך: ו רבי אלעזר איש ברתותא אומר. תן לו משלו שאתה ושלך שלו. וכן בדוד הוא אומר. כי ממך הכל ומידך נתנו לך. רבי שמעון אומר. המחלך בדרך ושונה. ומפסיק ממשנתו ואומר. מה נאה אינן זה ומה נאה ניר זה. מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו: ה רבי דוסתאי ברי ינאי משום רבי מאיר אומר. כל השוכח דבר אחד ממשנתו. מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב

ר"ע מברטנורה

בקרוב אלהים יספוט. שהדיינים הם שלשה: כי נטל עליו. לשון סכך. תרגום וסכות ותטול כלומר שהשכינה סוככת עליו: ו תן לו משלו. לא תמנע מלהתעסק בחפצי שמים. בין בגופך בין בממונך (שאינך נותן משלך. לא מגופך. ולא מממונך). שאתה וממונך שלו: מה נאה אינן זה מה נאה ניר זה. הוא הדין לכל שיחה בעלה. אלא שדבר זהוה שדרך הולכי דרכים לדבר כמה שרואים בעיניהם. ויש אומרים דאשמעין רבותא דאע"ג דעל ידי כן הוא מצריך ברוך שזכה לו בעולמו. אף על פי כן מעלין עליו כאלו מתחייב בנפשו מפני שהפסיק ממשנתו: ניר. תלם המחרשה. כמו נירו לכם ניר (ירמיה ד'): ה כל השוכח דבר א' ממשנתו. בשביל שלא חזר עליה מעלין עליו כאלו

שפת אמת

(*) ושונה ומפסיק ממשנתו כו' מה נאה ניר זה כו', פי' שבתוך יגיעתו מרגיש התנשאות בנפשו לאמר מה נאה יגיעתי זאת. וזה הפסק בדימודו שעי"ז אין מעשיו עולין ועוד מוסיף עליו קטרוג ומתחייב בנפשו כג"ל, ובשם הרב הק' מפרשיסחא ז"ל עמ"ש בתדב"א ויושב והוגה בתורה כבהמה החורשת בשדה, פי' שאין הבהמה משגחת לראות אם יפה עשתה רק חורכת

תן לו משלו כו', הפי' צעת שנותן ידע שאינו נותן מעולמו כלום רק הכל נתינת הש"י כעין מ"ש אל תחזיק טובה לעלמך:

שאתה ושלך שלו, שאתה כשעושה מלה בגופו ושלך בממונו הכל ממונו ית' ומידך נתנו לך כלומר אף כח הנתינה:

המהלך בדרך ושונה ומפסיק בתו"ט בשם ד"ח כי נלמד מרק השמר לך כו' י"ל דמפרש מה דמסיים כס והודעתם לבניך יום כו' מה להלן באימה כו' קאי גם ארישא דמחור נפשך מאדו א"כ ש"מ דמשה"כ כאלו מתחייב בנפשו, ועי' בתוס' יו"ט מש"כ שסמוך אקרא דפן תשכח פי' דעי"ז בא לזה שישכח:

מתחייב בנפשו, כי דרך הוא הכנה וה' בומר ולריך עכ"פ שלא לעבות אז עבירה וביטול תורה היא עבירה לכן אין ה' שומרו אז:

רדב"י מושם ר' מו"ר אומר כל השוכח כו', וקשה מאוד לקיים זה ורק ר"מ דנתקיים ב' ונעפצין ייסירו כו' כמ"ש בגמ' (מגילה דף י"ח) כי הותר לו לכתוב שלא מהכתב שסופר ה' וכתב כל התורה מקודם גם בלבו כמ"ש כ' על לוח לבך ולכן ה' יכול לכתוב שלא מן הכתב:

כ"ה השוכח ד"א ממשנתו כו', והעלה לזה ע"י הלימוד פ"ש ושלישית כי ד"ת משתכחים ע"י עסקים אחרים ובאם לומר תמיד אינו שוכח ולכן כששוכח מהתורה

מתחייב בנפשו, שנאמר, רק השמר לך, ושמור נפשך מאד, פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך, יכול אפילו תקפה עליו משנתו, תלמוד לומר, ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך, הא אינו מתחייב בנפשו, עד שישב ויסירם מלבו: " רבי חנינא בן דוסא אומר, כל שיראת הטאור קודמת

ר"ע טברטורה

כאלו מתחייב בנפשו שמתוך שכתו הוא צא להחיר את האסור ונמלאת תקלה בזה על ידו, וסגנתו עולה דון, אי נמי כאלו מתחייב בנפשו לפי שאותה משנה היתה משמרתו, ועכשיו שכתה אינה משמרתו: תקפה עליו משנתו, שהיתה קשה עליו ומתוך הקושי בזה, שכתה: " כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, אני שמעתי שמקדים במחשבתו יראת חטאו לחכמתו שהוא חושב בלבו אלמוד בשביל שאי' ירא חטא, וזה ע"ד שאלמו תחלת

שפת אמת

הולכת ועושה רצון בעלי' כמו כן צריך להיות יגיעת האדם בהורה בתמימות לשם השי"ת:

כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו בתקיימת, דחכמה היא בחי' אהבת ה' ע"י שכבין ורואה בהשגתו אמינות הבורא ית' שברא הכל יש מאין כענין שכ' אמור' לחכמה אחותי את, אכנס כשמקדים האדם היראה מקודם אף שאינו יודע ומאמין במצות הבורא ית', עיי' אהבה וחכמה הבאה אח"כ מתקיים דע"ד:

כל שיר"ח קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת, שצריך האדם להקדים היראה פן יבוא לחטא ע"י החכמה כמ"ש ברוב חכמה רב כעס, מה רוב חכמה, הוא שלא להיות חכמתו מרובה ממעשיו, ובפסוק ארץ יראה ושקטה איתא במדרש תהלה יראה ואח"כ שקטה שאמרה אדם הראשון על מצוה אחת נצטוו וחטא כו', דזה הוא הכנה קודם קבלת התורה משמים השמעת דין יראה הארץ שלא יבואו ע"י החכמה לחטא, ולכן שקטה ונתקיים החכמה כמ"ש בגמ' יראת

מהתורה התורה שכתו ג"כ כמ"ש התע"ף ע"ב ואינו, ועי' בשו"ע הרב שלא העלה ע"ד שתשכח בטל ואיך מתחייב בנפשו וע"ש שכ' בזה אינו לומר הוא חייב בנפשו בלחמת ובכוח רק מעלה עה"כ כו':

יבור אפי' תקפה ע"מ כו', פי' זה סימן שאין הדברים שייכים לו ושם כ' הדברים אשר ראו עיניך פי' שיש לו שייכות עם דברים אלו זה נק' ראו עיניך, ויל"פ ע"פ דברי האר"י ז"ל דכל מה שבוכחן בעוה"ז מכה תקפו על משנתו עתיד הקב"ה להזכירו בעוה"ב ע"ש (בשער המלות והובא בשו"ע הרב ה' ת"ת בשם פט"ח) וז"ש פן יסורו מלבבך כ"י חיך ואחז"ל כל ימך להביא לימות המשיח והיינו רק כשלא תקפה משנתו רק שיהיה מעלמו ע"י שמסיר מלבו וזה יסורו מלבבך תמיד ולא יזכור גם לעתיד ע"ז קפדה התורה שמור נפשך כו' ומיקרי מתחייב בנפשו, ומעלה עליו הכתיב דלעיל נראה דסמך עה"פ כל זו המשנה וב' המשניות הם א', הא' היא בסור מרע והמשנה הב' היא בעשה טוב: **ע**י' ברע"ב הטעם שה' משמרתו המשנה כו', וקשה דכן הוא גם בתקפה עליו

משנתו וי"ל דהתורה שאלו משמרתו מח"כ כשיושב ומסיר מלבו:

כל שיר"ח קודמת לחכמתו, אין הפי' קדימה בזמן רק יותר חשיב וחביב

קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת. וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו אין חכמתו מתקיימת. הוא היה אומר. כל שמעשיו מרובין מחכמתו חכמתו מתקיימת. וכל שחכמתו מרובה ממעשיו אין חכמתו מתקיימת: הוא

ר"ע מברסגורה

תחלת המחשבה סוף המעשה: חכמתו מתקיימת. שהחכמה מביאנו להם שלבו חפץ. והוא נהגה בה: וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו. שאינו לומד ע"מ לעשות הו"ל ואין לבנו פונה להיות ירא חטא אין חכמתו מתקיימת. שמתוך שהוא מונעת אותו מללכת אחרי שרירות לבו הוא קץ בה ומואסה ומניחה: כל שמעשיו מרובים מחכמתו. הכל מיירי שזריו במלות עשה. ולעיל בכל ביראת חטאו קודמת לחכמתו. איירי שזכר במלות לא

שפת אמת

וה עיקר עבודתו ויגיעתו ואינו מבטל היראה בשביל החכמה רק החכמה אגב אללל, והמהר"ל ז"ל הקשה דהדיוקס כותרים ואפשר לומר דהרי לא נתפרש איך הוא אם חכמתו קודמת ל"ח ומעשיו מרובין מחכמתו כו' ואפשר זה אי"ל להיות, אך י"ל דבאם חכמתו ויר"ח שוין אז תליא אם מעשיו מרובין מחכמתו וזכ"ה גס בזה שוין י"ל דלי אפשר להיות משום שלפי הטבע חכמת האדם מרובה וכשמתגבר על הטבע מעשיו מרובין: **ובכ** שחכמתו קל"ח אין חכמתו מתקיימת, מבטע כי היר"ח מתקיימת רק הקנס שאובד החכמה ח"ש יראת ד' טהורה עמ"ל:

בר שמעשיו מרובין מחכמתו, אינו מובן כיון שאינו יודע איך עושה וי"ל אף שאינו יודע עמומו של דבר עכ"ז עישה לש"ש גם לבטל כל החכמות: **ובכ** שחכמתו מרובה ממעשיו לכאורה מה יעשה והוא חכם גדול כגון שלמה שנתן לו ה' בינה יתירה וי"ל דמ"מ

נכחו לרבות יותר מעשים ויראה מאת הש"י, או דחכם בשלמה מחכמה כזו לא איירי התנא:

אין חכמתו מתקיימת. היינו התוספת ממעשיו אין מתקיימת ואף שהתלמוד גדול י"ל דלא קאי על לימוד אלא על חקירות ושללות ווא"י י"ל דנתי להתלמוד גדול עכ"ז העיקר הוא המעשה כדאי"ל לא המדרש עיקר אלא המעשה שמעשה המלות יותר מקשרים הנוף:

יראת ה' כו' אוצרו שהיא הכלי שמהקבל החכמה בה להיות דבר של קייבא, ולכן מדמי לה בגמ' לקב חומשין ע"ש, אכן אמרו שם עוד וי למאן דלית ל' דרתא ותרעא דדרתא עביר, וזה צריך ביאור דלכאורה נראה דכל החכמה רק כדי לבוא ליראה א"כ מה חכמתו מתקיימת דמשמע דהעיקר החכמה, אך הפי' הוא דודאי תכלית האדם להיות ירא ה' והאזקים עשה שיראו מצפניו, אכן התורה מלמדת לאדם שערים הפנימים שיש ביראת ה', וכל הצימוד לחכמה להתחכם ביראת ה', כי יש הרבה מדריגות ביראת ה', והמקדים יראת חטאו לחכמתו חכמתו מלמדתו להיות ירא ה' כי החכמה היא כופל הכל וכפ' אדם מתחכם במה שעוסק בו והירא מתחכם ביראתו וזהו העיקר: **בר** שמעשיו מרובין מחכמתו כו', [ע"י דקמן בהמכתב]:

חביב

י הוא היה אומר, כל שרוח הבריות נוחה הימנו, רוח המקום נוחה הימנו, וכל שאין רוח הבריות נוחה הימנו, אין רוח המקום נוחה הימנו. רבי דוסא בן הרבנים אומר, שינה של שחרית, ויין של צהרים, ושיחת ילדים, וישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ, כוציאין את האדם מן העולם: יא רבי אלעזר המודעי אומר, המחלל את הקדשים, והמבזה את המועדות והמביין פני חבריו ברבים, והמפר בריתו של אברהם אבינו עריו השלום, והמגלה פנים בתורה

ר"ע מברטנורה

לא תעשה: י כל שרוח הבריות נוחה הימנו. כל מי שאהוב למטה בידוע שהוא אהוב למעלה: שינה של שחרית, שהולך וישן עד שעות ק"ש עוברת: ויין של להרים, מושך לבו של אדם דכתיב (קהלת ב') למשוך ביין את בשרי ומביא אותו לידי שכרות: ושיחת הילדים, מבטלת את אבותיהם מלעסוק בתורה: וישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ, שמתכנסים ומדברים בדברים בטלים: יא המחלל את הקדשים, המביא קדשי מזבח לידי פגול, וטמא, וטמא, או המועיל ונהנה בין בקדשי מזבח בין בקדשי בדק הבית: והמבזה את המועדות, ימים של חול המועד עושה בהן מלאכה, או נוהג בהן מנהג חול באכילה ושתיה: והמביין פני חברו ברבים, המתבייש פניו מאדימות תחלה ואח"כ מתלבנות שהנפש יש לה שתי תנועות, אחת לחוך ואחת לפנים וכשמביישין את האדם, בתחלה הרוח מתנועע ללד חוך כמי שמתמלא חימה ופניו מאדימות, וכשאינו מולא טענה כילד יסיר הבושה ההוא מעל פניו הוא דואג בקרבנו ונכנס הרוח ללד פניו מפני העצר, ופניו מתכרכמים ומתלבנים, וזהו שאמרו בענין ההלבנה דאזיל סומקא ואחי חיורא: והמפר בריתו, שלא מל, או שמל ומושך ערלתו לכסות המילה כדי שלא יראה שהוא מהול: והמגלה פנים בתורה, שמראה פנים ופירושים בתורה שלא כהלכה, כגון שמתרגם ומורעך לא תתן להעביר למומר, ומורעך לא תתן לאעבדא לארמיותא, ואין זה פשוטו של מקרא, ובכלל זה הדורש דרשות של דופי, פירוש אחר מגלה פנים, שמעיו פנים לעבור על

שפת אמת

כל שרוח הבריות נוחה בו, נראה דאין הפי' שהוא סימן דא"כ הול"ל להיפוך כל שרוח המקום נ"ה רוח הבריות נ"ה אולם התנא משמיענו להשתדל לעשות כן שיהי' רוח הבריות נוחה הימנו, ולכאורה נדמה שכ"א יכול לקרב לכל הבריות שינוחו הימנו אבל מכאן משמע שאינו תלוי ביד האדם רק בדרקותיו כי השי' ממליא ליראיו תן בעיני הבריות:

נוחה הימנו, נראה הפי' מגוף האדם ולא מסבת דברים אחרים כגון שהוא עושר ומטיב פס אחרים ובסבה זו הוא אהוב דזה אינו בכלל נוחה הימנו:

רוח המקום נוחה הימנו, יל"פ שפי"ז בא שיהי' רוחמ"ק נוחה הימנו, א"כ יל"פ משום זה הדבר שיש לו שרוח הבריות נוה"מ עושה רלון המקום ועי"ז אהוב למעלה ורוח המקום נוה"מ:

וכל שאין רוח"ב נוחה הימנו יעשה תשובה ועי"ז יהי' נוחה הימנו:

והמלבין פני חבריו ברבים, אולי לענין זה שלשה נקראו רבים:

והמגלה פנים בו, בהרע"ב ומורעך בו הגם שבתרגום כתב כן יל" אס דורש שיש כרת ע"ז והתרגום מוסיף לרמוז זה כי ע' פנים: [*עי' בתיו"ט במגילה פ"ד מ"ט]:

אין

בתורה שלא כהלכה אעיף ישיש בידו תורה ומעשים טובים, אין לו חלק לעולם הבא: יב רבי ישמעאל אומר, הוי קל לראש, ונוח לתשחורת, והוי מקבל את כל האדם בשמחה: יג ר' עקיבא אומר, שחוק, וקלות ראש, מרגילין את האדם לערות, מסורת סייג לתורה מעשרות סייג לעושר, נדרים סייג לפרישות, סייג לחכמה שתיקה: יד הוא היה אומר,

חביב

ר"ע מברטנורה

על דברי תורה בפרהסיא ביד רמה, ואין לו בושת פנים: אף על פי שיש בידו תורה ומעשים טובים, ולא חזר בתשובה מאחד מעבירות שבידו, אף על פי שבאו עליו יסורים ומת ביסורים אין לו חלק לעולם הבא, אבל אם חזר בתשובה קודם מותו, אין לך דבר שעומד בפני התשובה: יב הוי קל לראש, לפני אדם גדול זקן ויושב בראש בשיבה, הוי קל לעבדו ולשמש לפניו: ונוח לתשחורת, לאדם בחור ששערותיו בחורות איך לריך להקל עלמך כל כך אלא תעמוד לפניו בנחת ובישוב: והוי מקבל וכו' נגד כל אדם בין ראש בין השחורת תעמוד בשמחה, מקבל כמו מקביל מתרגם נגד, קבל, פי' אחר הוי קל לראש בראשיתך כשאתה בחור, הוי קל לעשות רעון בוראך, ובקונותך כשהשחור פניך מפני הזקנה תהא נוח לו: יג מסורת סייג לתורה, המסורת שמסרו לנו חכמים בחסרות ויתרות שבתורה הם גדר וחוקק לתורה שבכתב, שעל ידיהם אט מבינים כמה מלות איך יעשו אותם, כמו בסכת בסכת בסכות שנים חסרים ואחד מלא שממנו אנו לומדים להכשיר סבה בג' דפנות וכגון מועדי ה' אשר תקראו אתם שנכתב חסר בג' מקומות, ללמד אתם אפילו שוגגים אתם אפי' מוידים אתם אפילו מוטעים: מעשרות סייג לעושר, עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר: נדרים סייג לפרישות, בזמן שאדם מתחיל בפרישות ומתירא שלא יעבור, מקבל עליו בלשון נדר שלא יעשה כך וכך, ועל ידי כן הוא כובש את יצרו: סייג לחכמה שתיקה, במה אכן קיימין אי בשתיקה מדברי תורה הרי כבר כתיב והגית בו וגו' אי בשתיקה מרבילות, ולשון הרע, וקללה, דאורייתא בינהו הא אינו מדבר אלא בשתיקה מדברי הרשות שבין אדם לחברו שיש לו לאדם למעט הדבור בהם כל מה שאפשר, ועליהם אמר שלמה (משלי י"ז) גם אויל מחריש חכם יחשב

שפת אמת

אין לו חלק לעוה"ב, הגם דכל ישראל יליח לעוה"ב אבל זה ילא מכלל כל ישראל, ועי' בס' דרך חיים שכל הגי' חמשה בכלל אין תורה מה"ש בפרק חלק ואין מובן מה ענין לזה מלבין פני חברו ברבים:

מסורת סייג לתורה, פי' שתתקיים התורה בידו או שעי"ז יזכה לתורה:

מעשרות סייג לעושר, י"ל הפי' סייג שלא יגיע לו קלקול ע"י הפעירות שיכול להזיק בעבודת ד' וכן סייג לחכמה שתיקה י"ל כן שהחכמה יוכל

להזיק וזהו שומרו כנ"ל מיהו בנדרים ומסורת א"א לומר כן רק שמביאחו לידו זה או ששומרו שלא ינטל ממנו כנ"ל: **סייג** לחכמה שתיקה, לא אמר שתיקה ס"ל כמיש באיך מסורת ס"ל כו' י"ש לפרש לפי ששתיקה מביאה לכמה מעלות לבד החכמה כמיש לי"מ לגוף טוב משתיקה ואילו אמר שתיקה סייג לחכמה ה"י משמע שרק זאת מעלת השתיקה: **בהרעיב** אי בלשה"ר כו', דאורייתא בינהו וקא"ת י"ש לדקדק דגם במעשרות סייג לעושר תיקשי כן דאורייתא היא:

חביב

חביב אדם שנברא בצלם חבה יתירה נודעת לו שנברא בצלם שנאמר כי בצלם אלהים עשה את האדם חביבין ישראל שנקראו בנים למקום חבה יתירה נודעת להם שנקראו בנים למקום בנים

ר"ע מברטנורה

יחשב: יד חבה יתרה נודעת לו רמז"ס פי' חבה יתרה הראה הקב"ה לאדם שהודיעו ואמר לו ראה שבראחתיך כללם שהמטיב לחבירו ומודיעו הטובה בעבד עמו מראה חבה יתירה יותר משאלו המטיב עמו ואינו חבוב בעיניו להודיעו הטובה בעבד עמו ויש לפרש חבה יתירה נודעת להם חבה גלויה ומפורסמת שלא בלבד אהבה מוכתרת היה לו למקום

שפת אמת

חביב אדם שנברא בצלם חבה יתירה נודעת לו שנברא בצלם דכתיב כי בצלם אלקים עשה כו' וקשה דמביא זה הפסוק והלא בתהלה כתיב בצלמנו, ויברא את האדם בצלמו, אכן פי' המשנה כי ודאי עיקר הבריאה בצלם אלקים הוא הנפש והנשמה כמ"ש חז"ל ויצר ב' יצירות כו' אכן גם בצלם הגוף נמצא לבנ"י התקשרות ודביקות בציור הפנימי והוא באמת ע"י הכילה שנתן הקב"ה לבנ"י, וזה שהוכיח מדכתיב שפך דם האדם כו' כי בצלם אלקים עשה, מיכה כי בגוף נמצא ג"כ זה הצלם, אך הוא נסתר כמ"ש אשר צפנת ליראיך, כי הערלה ככסה ולבנ"י ניתן כה להסיר זו הערלה ולהתגלות להם צלם אלקים, ולכן נקרא אות בקית קודש כי עי'ו

הברית נודעת להם זה הצלם כנ"ל:

ונברא באופן אחר והכל אחד, כי קודם ההטא הי' גגלה הצלם אלקי, רק אחר דכתיב משנה פניו ותעלהו ונשתנה הציור ונתלבש בכתנות עור ע"ז זה הביא המשנה שאעפ"כ חבה יתירה נודעת והוא כמ"ש ובריתו להודיעם, כי סוד הי' ליראיו הוא הפנימיות בחי' עץ החיים, ואח"כ שאכל מעץ הדעת טוב ורע הי' התיקון ע"י ידי המצות ובריתות שנתן לנו אקב"ה להקן הדעת ולברר הטוב בן הרע ובכח זה נוכל להזור להתדבק בעץ החיים שהיא התורה, דכתיב תורה אור ונר מצוה א"כ הכחות הם בנקים שצריכין להאיר ולברר האור מתוך החושך והוא תיקון עץ הדעת ועי'ו נוכל להתדבק באור התורה וזהו ובריתו להודיעם כמ"ש אתה הראת לדעת, ולכן הביאו הפסוק בצלם אלקים עשה שנאמר אחר ההטא, וזה נקרא חבה יתירה כענין שכתבתי במ"א פי' יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעוה"ז כו' ודו"ק:

במשנה

בנים אתם לה אלהיכם. חביבין ישראל שניתן להם כרי חמדה חבה יתירה נודעת להם שניתן להם כלי חמדה שבו נברא העולם, שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתו אל תעזובו: ^י והב' צפוי והרשות נתונה, ובטוב העולם נדון, והכל (נא אבל לא עיף) לפי רוב המעשה

ר"ע מברטנורה

למקום ברוך הוא עם האדם אלא אף חבה גלויה וידועה לכל: שנאמר כי לקח טוב כל מעשה בראשית שנאמר זו וירא אלהים כי טוב לא נברא אלא כבביל התורה שנקראת לקח כמה דאם אומר (דברים ל"ב) יערוף כמטר לקח: ^{טו} הכל לפי. כל מה שאדם עושה בחדרי חדרים גלוי לפניו: והרשות נתונה. בידו של אדם לעשות טוב ורע. כדכתיב (דברים ל"ב) ראה נתתי לפניך היום את החיים וגו': ובטוב העולם נדון. במדת רחמים ואעפ"כ אין הכל שוין במדה זו לפי שהכל לפי רוב המעשה. המרבה במעשים טובים נותנים לו רחמים מרובים. והממעיט במעשים טובים ממעטים לו ברחמים. פ"י אחר והכל לפי רוב המעשה. לפי רוב מעשיו של אדם הוא נדון אם רוב זכיות ואלו ואם רוב עונות חייב. ^י ומכ"ס פ"י הכל לפי. כל מעשה בני אדם מה שעשה ומה שעתיד לעשות הכל גלוי לפניו ולא תאמר כיון שהקב"ה יודע מה שיעשה האדם אי"כ הוא מוכרח במעשיו שיהיה לדיק או רשע. כי הרשות נתונה בידו לעשות טוב ורע ואין שום דבר שיכריחוהו כלל: וכיון שכן הוא בטוב העולם נדון להפריע מן הרשעים וליתן שכר טוב ללדיקים. שהמוטף חטא ברטנו. ראוי שיענש. והלדיק היה לדיק ברטנו. וראוי שיקבל שכר: והכל לפי רוב המעשה. לפי מה שאדם כופל ומחמיר בעשיית הטוב קך

שפת אמת

במשנה חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה, חבה יתירה נודעת להם שניתן להם כלי חמדה כו' פ"י שהקב"ה נותן מתנותיו בעין יפה ודבר גוף המתנה שנתן לנו התורה נתן לנו ג"כ התקשרות ודביקות לקבל התורה, וי"ל הרמוז נודעת להם הוא המועד של חג השבועות שעשה זכר למתן תורה ביום זה לעולם כמ"ש זכר עשה לנפלאותיו, ובימים הסובבים מתעורר דביקות ודעת בלבבות בני' להשי"ת, וי"ל

כי כל הג' חיבות שנוכלו במשנה רמזו על הג' מועדות, חביבין ישראל שנקראו בנים למקום ונודעת להם הוא מועד של פסח שנאלצו מבית עבדים וכ' בני בכורי ישראל, וחביב אדם שנברא בצלם ונודעת להם הוא חג הסוכות, שהוא הצל והגנה שיש לאדם בכח שנברא בצלם אלקים וזה עיקר ההגנה, ולכן רמזו ונקטו כאן אדם ולא ישראל, כי יש אחיזה לכל הע' אומות בקרבנות החג, ועי' בס' מדרש שמואל:

חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה חבה יתירה נודעת להם שניתן להם כלי חמדה שבו נברא העולם, פ"י עפ"י המד' בפ' תשא בפסוק ויתן אל משה על הפסוק ה' יתן חכמה הוא התורה. מפיו דעת ותבונה קאי על הדברות

חכמה אין יראה, אם אין יראה אין חכמה. אם אין בינה אין דעת. אם אין דעת אין בינה. אם אין קמח אין תורה. אם אין תורה אין קמח. הוא היה אומר, כל שחכמתו מרובה ממעשיו. למה הוא דומה, לאילן שענפיו מרובין ושרשיו מועטין. והרוח באה ועוקרתו. והופכתו על פניו. שנאמר והיה כערער בערבה. ולא יראה כי יבא טוב. ושכן חררים

ר"ע מברטנורה

סוף שפורתו משתכח ממנו: אם אין דעת וכו'. דעת הוא שמואל טעם לדבר. ובינה. שמבין דבר מתוך דבר אבל אינו מראה לו טעם ואם אין דעת לתת טעם לדבר. אין בינה. אחר שלא ידע טעמו של דבר. כאלו לא ידעו. ומ"מ הבינה היא קודמת לפיכך אם אין בינה אין דעת: אם אין קמח אין תורה. מי שאין לו מה יאכל היאך יעסוק בתורה: אם אין תורה אין קמח. מה יועיל לו הקמח שבידו הואיל ואין בו תורה. נוח לו שלא

שפת אמת

אם אין קמח אין תורה, יל"פ קמח על מעשים טובים ומלות כי תורה בעלמה ג"כ לא די רק בלידוף שניהם: **אם** אין תורה אין קמח פי' בכלל העולם אם יש הרבה עוסקים ברורה יש נמי פרנסה בעולם, ועי' צפי' המסיד ז"ל עמ"ש אם אין תורה איך כי מליאותה בטל לגמרי והוי כעפרה דא-עא ופי' דבריו כי רואין רשעים ממלאים כרסם עד לשבעה ובלי תורה נמצא להם קמח לרוב ע"כ כי אוכלים עפר ולא קמח כי נק' קמח ע"ש שהוא דבר המזין ורומי קלת והיינו כשצא לאחיה לורך שיוכל ללמוד כראוי וכדומה והוי המזון סועד ללבו שפיר נק' קמח משא"כ כשאני יולא הקמח לידי שום פעולה והיינו בלי תורה אינו נק' קמח רק עפרה דארעא וכן להיפוך יש לדיקים שאין להם פרנסה הגם דמימי לא ראיתי ארי סבל כי קיפחתי את פרנסתי י"ל הפי' בגלגול ראשון:

לאילן שענפיו מרובין, נראה דאף שיש בהאילן שרשים הרבה מ"מ אם

ע"י מדות והכנעות כנ"ל ואח"כ זוכין לתורה, ובתד"א איתא בפסוק ויגרש את האדם וישכן כי' לשמור את דרך עה"ח מכאן שד"א קדמה לתורה, פרשנו ג"כ כנ"ל שאחר החטא של אדה"ר הי' רמו ג"כ שיהי' צריכין להקדמת ד"א כנ"ל ומעין זה הי' בבניי כנ"ד:

אם אין קמח אין תורה אם אין תורה אין קמח, רמו לענין המן שהמן הי' קמח שקודם התורה דחם מן השמים הוא שורש המזון קודם שבא דעוה"ו, והכניסה דא"י ואכלת ושבעת כו', בחי' דחם מן הארץ, הי' הקמח שאחר התורה:

אם אין קמח אין תורה פי' שתכלית התורה להוציא ממנה קמח ומזון, ושמעתי מאמורין ז"ל שלכן יש בתורה ברכה לפני' ולאחרי' כמו במזון כשהוא רעב מדרך על שהזמין לו השי"ת הלחם, וכשהוא שבע יש ברהמ"ו על השביעה מה שהלחם מתעכל במעיו ומשביעו ולכן שיעור ברהמ"ו כל זמן עיכול, וכמו כן יש דברך לאחרי' על קבלת חיות ומזון מהתורה שיהי' נבלע בדמיו ודפח"ת, וכי' הטריפני דחם חקי ואין

דחם אלא תורה שיומין השי"ת לאדם דברי תורה שיעשו בו רושם ויקח חיות ומזון מהדברים שזה תכלית התורה ומה"ט נקראת התורה דחם שנותן מזון וקיום

חררים במדבר. ארץ מלחה ולא תשב. אבל כל שמעשיו מרובין כחכמתו. למה הוא דומה. לאילן שענפיו מועטין ושרשיו מרובין. שאפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו. אין מזיזין אותו ממקומו. שנאמר. והיה כעץ שתול על מים. ועד יובל ישלח שרשיו. ולא יראה כי יבא חום והיה עלהו רענן. ובשנת בצורת לא ידאג. ולא ימיש מעשות פרי: יי רבי אליעזר (בן) חסמא אומר. קנין ופתחי נדה. הן הן גופי הלכות. תקופות וגמטריאות. פרפראות לחכמה: רבי חנניא כו'

בן

ר"ע מברטנורה

שלא היה לו קמח והיה מת ברעב: יח קנין. קרבנות העוף קרוין קנין לשון קן. לפור. ויש בהן הלכות חמורות כגון אם נחטעו חובה נדבה. או עולה שמעשה למעלה. בחטאת שמעשה למטה: ופתחי נדה. הלכות נדה שאבדה וסתה ולריכה לשמור עד שתחזור לפתחה. ופעמים שהיא לריכה לטבול ליה טבילות לדברי האומר טבילה בזמנה מלוה: הן הן גופי הלכות. עיקר תורה שבעל פה. שמקבלים עליה שכר: תקופות. ענין מהלך המזלות: וגמטריאות. חשבון האותיות: פרפראות לחכמה. כמו הפרפראות שרגילין לאכול בסוף הסעודה לקנות דרך תענוג כך החכמות הללו מכבדות את בעליהם בציני הבריות:

בן

שפת אמת

אם יש ענפים עוד יותר אין האילן אל האדם: [ויעי' שפ"א עה"ת ח"ה טוב לדרך להיות שרשים יותר דכ"ג ע"ב]: מענפים:

איזהו

אבל כל שמעשיו מחכמתו כו' ושרשיו

מרובין כו' כי מלות מעשיות נדבקים בהאדם בעלם אבל החכמה אל' דביקות בעלם והחכמה רק כמו באויר ולכן מוזק ליה הרוחות שבעולם: ובשנת בצורת לא ידאג י"ל דקאי על הנמשל ועוד נראה על גוף האילן שכל דבר שאינו לעשות פעולתו דואג וכדליתא הדרכים מבקשין תפקידם ומכש"כ האדם שהוא יסוד הנבראים:

איזהו

וראינו לנכון לדפוס כאן מכתב הזה שכתב כ"ק מר"ן זצ"ל בימי עלומיו עוד קודם מלאות לו עשרים שנה.

החיים והשלום לכבוד אהובי ידידי ש"ב האברך המופלג החסיד המשכיל הנגיד מ"ה ישראל יוסיל נ"י לאשר כי בעת ראותך אותי בקשת לכתוב לך אגרת לקחתי לי פנאי ע"ו. ואם כי איני יודע מה לכתוב נלקים דברי חכז"ל ונסתכל במה שיש להבין מדבריהם, וכבר נודע כי אבות מילי דחסידות ושנינן בפירקן:

עקביא כו' הסתכל בני דברים וא"א בא לידי עבירה דע מאין באת, מא"כ ממ"ס, ולכאורה נראה לדקדק במ"ש הסתכל כי הסתכלות הוא בעין השכל

השכל' להבין מזה דבר הנסתר בעומק בענין ההוא כמו שמורגל הלשון אצל חכיל נסתכלתי בו אבל דבר זה שבא מט"ם לכאורה אין המכיוון רק שידע ויזכור זה וא"כ שייך לשון ידיעה ולא הסתכלות, ומה שר"ל בזה הוא כונת התנא להסתכל כי ביאת האדם בא מאין דוקא והיינו מט"ם, וכתבו הספרים שעיקר יצירת האדם כשהטיפה מוסרחת ומבוטלת לגמרי כעפר וכן כל הנורעים בארץ אין הקליטה מתחלת לצמוח עד שנתקלקל גרגיר הזרע ונעשה כעפר והמכוון בזה לידע כי זה שנתקלקל ובא לבחי' אין הוא העיקר ובדבר הזה צריכין הסתכלות הרבה לידע ולהבין ענין זה כי יצירת האדם הנף והשכל באופן ודמיון אחד וכמו שעשה כן השי"ת להיות יצירת האדם שהוא החשוב שבנבראים ע"י ט"ם דוקא מכאור מזה כי זה עיקר החשיבות מה שנמשך הטפה מן המוח בכללות חיות האדם שבחוש השדרה והמוח שהוא עיקר החיות כידוע לכל הבקי בדברי חז"ל ובספרים הקדושים וכן נראה בחוש שהמשכת הטפה כולל איברי אדם ועכ"ו נעשה מזה ט"ם ומבוטלת כעפר ומהו נוצר האדם מבואר מזה שזה עיקר החשיבות שבא לבחי' אין:

ונלע"ד מזה גם על מהות הנפש והשכל שגם כל הידיעות והשנות וחיות הנפש בא ג"כ מבחי' ביטול כנ"ל וזה הוא ענין התפלה שכתבו חכיל ובספרים הקדושים שהוא י"ח ברכות כנגד י"ח חוליות שבשדרה ובק"ש הוא מקום שנמשך החיות מהמוח שנק' חכמה ובינה אל ח"י חוליות שבשדרה להחיות כל הנף בא ע"י התפלה שהאדם מודה ומבטל כל כחותיו להשי"ת ואח"כ נפילת אפים מזה המעם שנעשה בטל ממש, והמעין בספרים הקדושים יראה דברים אלו מפורש ואין עתה עת להאריך בזה בענין התפלה, ואמרו רבותינו הקדושים בשם הרבי ר"ב וצללה"ה ע"ש הרמז והחכמה מאין המצא וכ"כ בס' רמזי תורה כ"פ והוא כנ"ל שהעמקות כשבא האדם לבחי' אין ויודע שהכל מהשי"ת ודבק בשורשו שהנקודה הנמשך מהשי"ת ממש להחיות הנבראים והאדם נקרא אין שהרי אין בו (בה) השגה ותפיסה, ולזאת העיקר הכל לידע כי האדם ממש אין גם עתה אחר שנברא ורק כל מעשיו שיש בהם חיות הוא רק מבחי' אין שאין להאדם בזה משלו כלום וכנגדן ביד החוצב בו ממש, וא"כ מה שרואים שרשעים שא"י ועושים מעשים רעים בכחם ואמרו כחם ועיצם ידם עשה בו האמת הוא שמעשיהם נמשך מסט"א וזה צריך האדם לידע ולהאמין שכן הוא האמת שהשי"ת ברא עולמו באופן זה שיהי' סט"א מנגד להקדושה וחיות הנמשך לרשעים ולמעשיהם הרעים הוא מהם ולכך נקראו מתים בחייהם שחיהם נמשך משורש המות, ואמרו חכיל מי שאינו כורע במורים שדרתו נעשה נחש והוא כנ"ל שמי שאינו כורע ומודה שחיותו שיש לו בחי' חוליות שע"ז נסבב ענין הכריעה במורים בחי' חוליות וכל קומת האדם והזקיפה בשם כמ"ש ד' וזקף כפופים שע"י שבורע בכרוך ובמורים ומברך להשי"ת שנותן לו חיות וזקף אח"כ בהחיות שבא מהשי"ת בבחי' אין, ומי שאינו כורע שדרתו שהיא החיות כנ"ל נעשה נחש שסט"א נקרא נחש כנודע שזה עיקר שם הסט"א אבל אנחנו כנ"ל ובפרט הצדיקים שאין רצונם חיו בשום אופן להנתק מחי החיים רק שיהי' כל חיותנו מהשי"ת סט"א דקדושה לזאת כשעושין שום מעשה צריך להיות בידעה זו להבטל להיות כאין ואז נמשך המעשה מחיות דקדושה כנ"ל, ולזאת אמר התנא הסתכל בו ופי' זה ההסתכלות צריך להיות בכל רגע שלא יהי' שום שכחה וממילא א"א שיעשה שום מעשה נגד רצון השי"

השי"ת כי ידי העבירה לב חומד ועין רואה כמ"ש רש"י ו'ל כפ' ציצית לב ועינים הם ב' מרגלים כו' למען תזכרו כו' ולא תתורו כו' וכתב במדרש משל לנמכע במים ונותנים לו חבל ואומרים לו הוי יודע שאם תניחנה אין לך חיים ע"ש סוף פ' שלח ונראה בפשיטות שכונת המדרש שמה שנא' כי ע"י מצות ציצית וראיתם וזכרתם הוא אצל מי שיודע שכל חיותו תולה במצוות כמ"ש כי הוא חייך כו' וחי בהם שכל החיות יהי' אצל האדם מתורה ומצות ואז ע"י זכירה זו באמת מושך כל חיותו כנ"ל ושייכות זה למצות ציצית צריך אריכות דברים :

והעולה מדברי המדרש הנ"ל שכמו הנופל למים שיודע שאין לו חיות כשמשכיח רגע אחד כן באמת צריך להיות אצלנו שנדע כי בהסיר רגע א' מהמשכת החיות הנ"ל ע"י שנשכח הנקודה העיקרית אשר הכל כנ"ל אין לו חיות באמת כי בלי ידיעה זו אינו חיות כלל כמ"ש לעיל וממילא אינו נותן מקום למרגלי הגוף לתור אחריהם שהרי שומר הנקודה הנ"ל, וזה עצמו ענין עטיפה בטלית שאין שום אבר יוצא לחוץ מעומ"ש שהוא הציצית ותכלה עומ"ש ממש כמ"ש רז"ל והאדם מעומף לגמרי בכללות גופו וגופו ביראה ה' החופפת עליו זה ענין עטיפת ציצית וטוב לידע זה בכלל לקבל עומ"ש יראת ה' החופפת בשעת עטיפת ציצית וכפי שמירת הידועה הנ"ל כן מועלת לבטל היצה"ר :

ונזהור לדברנו שזה ענין עצמו מה שכתב התנא כו' מאין באת שיוזכר תמיד כי כל החיות בא מבחי' אין כנ"ל ואם העיין בספרים הקדושים תראה שיש להבין שזה עצמו ענין תכלת שכתב הרמב"ן ז"ל שהוא תכלית הכל ע"ש והלשון תכלית היא לשון כלה ששורף ומכלה והיינו לידע שאין שום דבר רק הכל אין ומבחי' אין בא הכל. ואם אמנם אמת כי לא נקל הסתכלות הוזה לאנשים כמוני אשר הורגלנו בטבע העולם וצריכין עוד התעוררות לזכור ולידע איזה שעות מיוחדות זאת בבירור שאין שום דבר רק מבחי' אין ואין לנו לרמות עצמנו לצאת כמה שיוודעין זאת דרך כלל כי זה ההפרש בין ידיעה להסתכלות כי כל זמן שלא יתפעל האדם ע"י הידיעה זו אינו ידועה עצומה כי רק אחר הסתכלות יומם ולילה באה הידועה האמתית ולכך אמר התנא מקודם הסתכל ואח"כ דע אף שלענין בוד' נראה כי הידועה מקודם, אמת שיוודעין מקודם אבל שם ידיעה אינו על ידיעה מבחוץ כפי הפשוט רק ידיעה הוא שהדבר נדבק באדם כמו שיוודע שצריך לשמור חייו שאף שאינו מסתכל תמיד ג"כ לא ישכח ע"י שהידיעה נדבקה בעצמותו ולא נאריך בזה שלא לצאת מהמכוון, ומכש"כ שלא התחלנו לבוא לידי מדה זו שלא לשכוח הסתכלות זו רגע א' כאמור ועכ"ז אין לפטור וליאש עצמנו כי לא עלינו המלאכה לגמור ואשר תמצא ירך כו' עשה, ואמרו חז"ל יפה שעה א' בתשובה כו' וא"כ אף אם נדמה לאדם דמיונות שקרים שלא יגיע להכלית המצוה וענין ההוא אין זה מענה לבטל השעות אשר נוכל להסתכל ולידע לבד מה שבאמת קרוב הדבר מאד כו' וזה הוא כל מענות המרגלים כפי הנאמר בזה"ק (ד' קנ"ט ע"ב) אר"ש מפרשתא דא כו' ומסתכלין עיקרא חד ושרשא חד כו' וזה עוקר הכל שכל מה שעובר על האדם אינו שוכח זאת הנקודה שהוא ממש כגרון ביד החוצב שאין לנו לעשות רק להיות הרצון להשתעבד לעבודת השי"ת, וזה שאמרו בני מהימנותא מאי קאמרי אם חפץ בנו ד' כו' קב"ה לא בעי אלא לבא כו' פי' שיהי' בנו ההפך והרצון והמעשה הוא מן השי"ת ואין לנו לברור שיהי' כן או כן והשי"ת צדיק וכפי הרצון נמשך המעשה ולזאת אין שום טעם לבא

לבו לעצלות ע"י שנדמה שא"א להגיע להיות מתוקן בראוי, וע"ז נאמר אך בה' אל תמרודו כי זה נקרא מרידה שהרי הוא כמהרהר אחר השי"ת שמצוה לאדם מה שא"א לקיים והרי נאמר לא מצאנוהו שניא בח שאין הקב"ה ממיל עול על האדם יותר מכפי יכולתו כי חנון ורחום ה' וי"ש אינן בני מהימנותא חדאין במלין כלומר ממה שיודעין ומסתכלין עומק הדברים לא נפלו ח"ו כאלו המרגלים לומר מאן יכול למוכי בה כו' אלא אדרבה חדאין איך שהשי"ת רוצה לזכות אותן להתחלת מצותיהם אף שלא ינמרו באמת כי יודעין שמעצמיותם אין להם כלום והאמת שיש להאדם להודות ולהלל להשי"ת על מעט העבודה שיש לכל א' אך שיודע שאין מהמתחילין לכנוס בעבודתו ית"ש כראוי עכ"ז הלא לפי זכות האדם אינו ראוי אף לספה מן הים בהתחלה שיש לו ומי שמשגיח בעינא פקחא יברר לו דברים אלו וע"ז חדאין במלין מתברכין מלין בנוייהו כלומר כשיודעין שאין זוכין גם לזה באין לבחי' אין כנ"ל ומאין נמצא הכל כמש"ל ושורה ברכה כמ"ש בזה"ק (ד' קס"ח ע"ב) לא רבי קב"ה אלא לדאזעיר כו' ע"ש וכשרואין דמתברכין מלייהו בנוייהו מסתכלין עיקרא חד ושרשא חד והעיקר והשורש הזה הכל הוא מבחי' אין שרואין שכל התשוקת באין ע"י בחי' זו שהוא יראת ה' ראשית הכל כמ"ש ראשית חכמה יראת ה' ולא אשתכח בהו פרידא כלומר אף אחר שנפתח להם שערי חכמה ומתעלין ממדרגה למדרגה עכ"ז אין שוכחין זאת הנקודה שהכל מהשי"ת וע"ז לא אשתכח פרידא וכשנסתכל יותר בפירוש הדברים נאמר כי כשנפול מוצת הנקודה ונדמה לו כי מעצמו זכה לזה אז הוא נפרד כלומר כי החכמה מהשי"ת ומ"מ ע"י היריעה הנ"ל שהוא ביסול להשי"ת והקדושה אז זוכה לקבל הארה מעצמיותו ממש שהוא דבוק בנפשו אבל כשנפרד אף שיודע מה שהשי"ת הוא עצמו נפרד כי אין אני והוא יכולין לדור במחיצה א', וזש"כ בהו ולא אשתכח בהו פרידא ולא נצא מכוונותינו שגם אחר שנפתח להם יודעין שהוא מהשי"ת ולכך נתוסף להם ברכה יותר ויותר עד שזוכין להגיע לרצון השי"ת ע"י שגם אח"כ יודעין הנקודה הנ"ל, ודברינו זה כמו שאכתוב בעזהשי"ת לקמן בפ"י ולאן אתה הילך, ואינהו דלא אשתכחו בני מהימנותא כו' בפרידא כו' נתבאר ממילא שהוא היפוך דלא אולפן אורייתא לשמה כלומר שכל כוונתם לתקן א"ע ולא להיות משועבד כנ"ל כגרון ביד החוצב וע"ז שנדמה להם שלא ישינו ולא יתקנו א"ע אמרי הא אעמלנא כו' טב לן דלא אטרחנא וע"ז חייבין לסטרא כישא שע"י מה שזכו להשיג ולראות גודל מתיקת עבודת הקב"ה שהרי בעצמם משבחין וגם זכת חלב ודבש כו' רק ששוכחין הנקודה הנ"ל וא"כ הרי אין חיותם מהשי"ת וחייבין ממש לסטרא כישא וזה בפרידא שמה שהשינו לא יוכל להתקיים בידם כי יתערב טו"ר במעשיהם כנ"ל והוציאו דבה אפס כו' דבעי למהוי תקוף בעותרא כד"א יעשיר יענה עזות כו' ולפי דרכנו נאמר כי יש עני ועשיר ועושה כלם ה' וכן כתיב תחנונים ידבר רש ועשיר יענה עזות ואמת כי בחי' א"י היא עבודה זו תפלה לעני כי יעטוף בחי' אין ודור המדבר מקודם ה' בבחי' עושר תפלה למשה אבל מי שעובד לתקן עצמותו ואינו לשמה רק לגרמיותו ונדמה להם דבעי עותרא ואינו כן כ"א רצון הקב"ה בבחי' עבודה מעוני טוב ואדרבה האדם צריך לשמוח בזה יותר, כי בחי' זו קרובה יותר אל האדם ולא נאריך בזה כאן אבל מאחר שהמרגלים היו אנשים גדולים ראשי ב"י והארות' גדלה במדבר ואם נקודה זו ה' אצלם כבירור שהעיקר

בח' אין ה' יכולין לחזור בשלום וזה שכ' כי כ"ז בא שלא אולפי לשמה רק לגרמיינו וז"ש מקודם בזה"ק (ד' קנ"ח) דרברו לגרמ' עיטא בישא דלא יזכון למיהו רישין כו' כנ"ל שבח' איז הוא בחינות אין כנ"ל אבל בני מהימנותא מאי אמרי' כו' אלא לבא, לא להיות עובר ועושה כי עשיית האדם רק הרצון ויסתמין ההוא רשימא קדישא הוא שמירת הברית, ונניח עתה דברים אלו שצריכין ביאור רחב, אך בה' אל תמרודו כיון שרצון הקב"ה להיות בחי' אין כנ"ל נקרא מרידה כשאדם בוחר לעצמו דרך הנראה לעיניו בוד' לא בעי עותרא כו' כי הקב"ה משמש דוקא במאני תבורא כמ"ש בזה"ק בכמה דוכתי ואם נסתכל בדברי הזה"ק שכ' היש בה עץ אי יש בה בחי' עץ שהוא תורה שבכתב אור הבהיר כענין משה ודור הסדרבא או בחי' אין שהוא אמת כעין בחי' א"י בחי' תפלה לעני כנ"ל או בחי' תפלה למשה כנ"ל ובפי' אדכרינן וצללה' נדבר מאלה הדברים ועיקר דבריו שחסר להם חיווק וזה גרמו במ"ש בזה"ק במס' בפרודא כד"א אל יתן למוט כו' ואי' במדרש ויצא אמר יעקב אליעזר יצא בעשרה גמלים כו' חזר ואמר לית אנא מובד סברי מן בריי כי מאין יבוא עורי כו' אל יתן למוט כו' ופי' כ"ז כנ"ל כי הסתכל יעקב כי הוא ערום מכל שנטל אליפו כל אשר לו שנשאר עני ממש כמ"ש שחשוב כמת ועי' אמר אשא עיני למלפני ולמעבדני כו' כלומר להתחילת הברואה שנעשה רק מאין ולואת מזה עצמו שנשאר עני צריך לשמור עצמו שלא יתן למוט כו' כלומר שלא יטה מעבודתו עי' עניות ושפלות לית אנא מובד סברי, כי כשיתעצב האדם עי' ומתחיל ליואש עצמו ובמקש עצות לחזור לעושרו הרי הוא מטה עצמו מהשי"ת כמ"ש לעיל :

ועתה כיכ יש להסתכל במ"ש ולאן אתה הולך למקום עפר רמה ותולעה וג"כ נסמך על דקדוק מה הסתכלות יש בזה, ויבא' רק פי' הידיעה כמס"ל, ונאמר ג"כ שנוכל ללמוד ממה שברא השי"ת בן עולמי להיות האדם מת אחר כלות שנותיו ואין להקשות על דברינו כי המיתה בא מחטא אדה"ר כי בלי חטא ה' האדם חי לעולם ויכול לתקן גם בחייו ענין שעתה בא ע"י המיתה ואיך אנו יודעין בזה כי עתה א"א לתקן רק ע"י מיתה וא"כ יש להבין ענין הזה להיות האדם עובד כמה שנים ואח"כ מת ונקבר במקום עפר רמה ותולעה נזכר להבין זה ע"ד הפשט כי האדם צריך לעשות עבודתו שנבא עלי' ולחזור העבודה להקב"ה שנשתלח ממנו להיות בטל לגמרי כל חיותו ונפשו ונשמתו חוזרות עם העבודה אשר בידה אל הקב"ה ומי שזכה לתקן כל ימיו כפי שנשתלח כמו אבותינו אברהם יצחק ויעקב וכדומה נאמר עליהם בא בימים והיינו שמתתם עי' שנגמר עבודתם ממילא נפשו יוצאות עי' נשיקה שהיא השתוקקת עצום עד שהנפש יוצא ובאבות חושב שנות אדם בן תשעים לישות אחר כל השלימות שחושב מקודם אח"כ בא הכריעה ולשהחז בהודאה ממש בנפילת אפים עד שנתבטל באמת ומעשה כעפר ממש כמ"ש הכל ה' מן העפר והכל שב אל העפר שפי' עפר ישנם מקום הכיטיל שכל דבר הנטמן בעפר נתבטל ממש כעפר ישנם עפר על שחיקת הכל מלשון עפרורית שהוא אבק ועפר, ומה שנופית הצדיקים נשאר קיים, האמת נראה עי' שגם בחייהם אין בהם חיות עצמם והם מבוטלים ממש להשי"ת אשר בתוכם וא"כ כל גודל וריבוי הגוף רק מחיות השי"ת ונשאר קיים וז"ש חכ"ל הצדיקים במיתתם קרויים חיים כי חייהם של צדיקים הוא חיות הקדושה אשר בתוכם וזה נשאר קיים ונפיו יוכל להשאר כמו שהוא שהרי כמו שהוא

שהוא הוא ג"כ עפר ממש כמ"ש אע"ה ואנכי עפר ואפר כו' ונמצא כי ימי האדם בזה העולם אינו דבר קבוע כנ"ל שיהי' דבר זה עיקר ויסוד רק המכיוון הוא אחר השלימות, והיא המיתה שאז הנפש והנשמה חוזרות בשליחותם ומוזה שאנו רואין שכן בריאת האדם מן העפר ומ"ס ענין ביטול כעפר כנ"ל וחזור אל העפר נלמד כי עיקר החשובות הביטול שהתחלה בא מזה ע"י שנהבטל כח האדם במיפה מוסרחת להיות בטל בחי' אין ומוזה נוצר האדם כי קודם היצירה צריך להיות בחי' אין וכן הנמר אחר העבודה ג"כ הוא בחי' ביטול כלומר אף שהשיג ועובר כל ימיו צריך שידע שאין זה שלו רק שהשיג פעל בו כגרון ביד החוצב בו כנ"ל ושלא יחזיק טובה לעצמו ואדרכה יתוסף לו יותר ויותר הכנעה בהשיגו נודל קרושת ויראת השי"ת ויפול עליו הכנעה וכבושה וידע כי כל מעשיו אינם כמפה מן היום אל התחלת כניסה לעבודת השי"ת ואף כי עבר הרבה באמת אין הכוונה לרמות עצמו רק לידע ברור שהוא האמת כי נמצא רק נקודה קטנה שהיא מן האדם ויהי אמרו חכמול פתחו לי כחודה של מחט כו' כפתחו ש"ל אולם כו' ודבריהם חיים וקיימים, וא"כ יקשה שאנו רואים חסידים ואנשי מעשה שבמעט א"א לומר שלא פתחו כחודה של מחט לפי העבודה העצומה, אולם דתי' הוא בהסיר השקר המכסה האמת כי האמת שמה שאנו רואין העבודה זה הוא אחר שבכר פתח להם השי"ת כפתחו של אולם לפי מעט הפתיחה שפתחו הם וכשידע אדם ויאמין דברי חז"ל אלו יתכרר לו כי לפי קצת העבודה שלו אין משלו רק כחלק אחד מאלפי אלפים כההפרש בין חודה של מחט לפתחה של אולם והכנעה זו שאחר העבודה היא בחי' אין ג"כ שבא בסוף, ובכ" הוזה"ק ובכפריים דקדושים אם עיינת או תעיין בהם תראה שב' בחי' אלו נקראים חכמה עינאה וחכמה תתאי שהם ב' יראת עילאי ותתאי א' בחי' יראה והכנעה שמקודם דכל שבא מצד ששפל באמת וא"י מה ועי' יש לו הכנעה ואח"כ שמשגי רואה שגדלות ויראת הבורא ית' אין באפשרי להשיג ומצד היריעה עצמה יש לו הכנעה והוא חכמה עילאי וכ"ז יש לנו ללמוד מזה שאדם בא מ"ס והולך למקום עפר רמה ותולעה מזה נלמד שסדר ועיקר העבודה מאין לאין כנ"ל, ונוכל להבין ג"כ מזה טעם בריאת האדם שהי' ע"ז לעשות מכל הדברים אין כלומר לקרב כל דברי העוה"ז להשי"ת להראות שהכל ברא לכבודו ושהכל אין נגדו שהדברים בפ"ע נראים נפרדים ח"ו עניני עוה"ז וע"י הצדיק שמברר הכל להשי"ת ומבטל א"ע אף שהוא בעוה"ז ע"ז מקרב כל עניני עוה"ז להיות בטלין להשי"ת :

והעולה מכ"ז הוא כי גוף העבודה מהשי"ת ועיקר הצריך לאדם הוא להודות ולהכניע ולהראות שהכל ממנו ית' לבטל עצמו כעפר וז"ש אם

ל מ ד ת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת ויש לדקדק כיון שקיים מה שנוצר עליו ג"כ יש לו טעם להחזיק טובה לעצמו ולומר עשיתי אשר נוצרתו עליו אמנם נוכל לפרש כי לכך נוצרת שלא תחזיק טובה לעצמך כל' אין רצון הקב"ה גוף הלימוד כי יצירת האדם רק ע"ז שלא יחזיק טובה לעצמו כנ"ל וז"ש ג"כ מאוד מאוד הוי שפל רוח שתקות אנשי רמה ומדקדקין כי לשון תקוה הוא מה שמצפין ע"ז ע"ש בתווי"ם ומדר"ש ואין קשיא לפי ט"ש"ב כי אדרבה באמת כל התקוה להיות עפר שנוכה לבסוף להכניע עצמו כנ"ל ואין קשיא מה ששואלין הלא התקוה על העולם כי הפי' הוא שאין המכיוון חיי עוה"ז אף שעובר ה' כל ימיו אין המכיוון רק לבטל עצמותו ואין יתגאה כזה וא"כ איבר כל תקותו ואמר לשוןאנוש שהוא הגוף תקיתו ותקיטו שמצפה האדם שיהי' בטל כעפר וא"כ

איך יתגאה בגופו וג"כ ל"ק מ"ש כי צדיקים אינם רמה כי זה מצד שגם בחייהם
 ניטל מהם שם אנוש כמס'ל ואולי אין להם כמה להתגאות כי כל חיותם הקדושה
 והגוף שיש לקרות בחי' אנוש כבר הוא עפר אצלם ויצא משם אנוש ומי שרוצה
 להתגאות הוא וודאי בחי' אנוש ואולי נאמר שהקוץ האנושי שבו דוקא להיות
 רמה והולעה וכמה יתגאה וכל הדברים אלו כמעט מפרישין בכל ספרי רבותינו
 הקדושים ז"ל וגם מ"ש בס' כש"ט, וידידנו האברך החסיד ר' בן ציון הראה לי
 זה שמה שכ' הלואי אותי עובד ותרתי שמרו שיעזבו לחקור גדולת הבורא ית"ש
 ע"י התורה שישנו שא"א להשיג לכד ההכנעה שיש מקודם מצד שא"י כנ"ל ע"ש
 הוא דיבור ראשון של ספר הקדוש, ואחר שנתכרר לי דברים הנ"ל באורך וזכרתי
 אלו הדברים והם הם הדברים שכתבנו לעיל ב' בחי' יראה הנ"ל וכ"ז יש
 להסתכל מכה מאין באת ולאן אתה הולך, ועתה הסתכלות הנ' לפני מי אתה
 עתיד ליתן דו"ח לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שלא יסבור לפי ב' הדברים
 הנ"ל שאין לו לעשות מאומה וישב כמל רק לשמור בהכנעה כי מ"מ העבודה
 הוא עיקר שבזה יבא לפני בוראו רק שא"א שיגיע הדברים להקב"ה בלי הביטול
 בנ"ל וממש כמו שמלך שולח א' שיבא לו דבר פלוני שיהי' טוב כראוי שבדודאי
 יש ג' דברים שישמע הקב"ה שישמע השליחות ויקבלנו והב' מעשה השליחות
 שיחפש דבר הטוב, והג' ביאתו עם הדבר לפני המלך, שכל א' מהם הוא עיקר
 ובלי ביאתו בחזרה לא הועיל כלום בעבודתו וע"ז נאמר ולאן אתה הולך כו'
 שביאתו לפני המלך אינו רק בביטול והכנעה כנ"ל והוא העיקר ומ"מ העבודה
 העיקרית מצד דו"ח שהמלך יראה אם הביא כרצונו ולזאת צריך להסתכל בכל
 מעשיו בכל רגע אם יומטו בעיני המלך, ומה שדקדק התיו"ט פי' דו"ח נראה
 בפשיטות כי דין הוא על עצם כל מעשה ומעשה אם טובה היא כלי עירוב
 פכולה, וחשכון הוא אם רב אם מעט לפי הזכויות והחובות כנ"ל, העולה מכל
 הנ"ל שג' ענינים הם עיקר עבודה האדם ע"י היראה הקודמת לכל וע"ז נאמר אם
 אין יראה אין חכמה כי יראה ראשונה קודמת לכל וגוף העבודה מצד דו"ח
 להיות מעשים טובים ועבודה שלומה והג' היראה שאח"כ וע"ז נאמר אם אין
 חכמה אין יראה שלאחר השנה וידיעה נולדה יראה זו השלימה שמשגי' מה שא"א
 להשיג כנ"ל, וג' אלו מצאנו בכמה ענינים ענין התפלה ג' ראשונות כמ"ש חכ"ל
 לעולם יסדר אדם שבחו של מקום תחלה שהוא להודות מקודם שאין בא
 להתפלל מצדו ומודה ואומר ד' שפתי תפתח כו' וגוף התפלה וג' אחרונות כעבד
 שמקבל פרס מרבו ומודה עליהם ולזה יש בהראשונות כריעות והשתחויות וכן באחרונות
 וכן ברכת הנהיגן תחלה שעי"ז זוכה להנות כמ"ש חכ"ל אסור ליהנות מעוה"ז בלא
 ברכה ופי' אסור מבורא בס' התניא שהוא ע"ש ביה אסורים שא"א לעשותה בלתי
 שינתק מחיות השית' וכשעושה הדבר הזה נאסר בכית האסורים וא"י לנתק ע"ש
 בן הדבר שבלי ברכה בשנהגה אינו בקדושה שהרי אמרו חכ"ל לה' הארץ ומלואה
 כו' והארץ נתן לבנ"א כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה ע"ש פ' כיצד מברכין
 והנהגה קודם הברכה מעל ע"ש וא"כ מאחר שקודם ברכה לא נתן לב"א א"כ
 החיות שמקבל ממון הזה הוא מסט"א לא ממוצא פי' ד' שיש בהמון רק ע"י
 הברכה במודה ומכניע עצמו להשית' שיודע שולוא שנתן לו השית' שיהי' זה
 מוזן לאדם לא הי' מוזן כלל ומודה שרק ברצון השית' הוא אוכל עי"ז נתן לו
 המאכל ויכול לאכול בקדושה שלא ידבק בחומר המאכל רק בחיות שנתן השית'
 בהמון להחיות ולהזין בנ"ל ואח"כ בשקיבל חיות והחזיר נפשו בהמאכל צריך
 לברך

לכרך ולהודות לומר שגם עתה אינו נפרד ויודע שהמוין שהחי' את נפשו מהשי"ת ועי"ז הוא מקרב המעשה שעושה האכילה אל הקב"ה, ובוה יובן הנמ' שם נוזל אביו ואמו חבר לאיש משחית שדרשו על הנהגה בלא ברכה ע"ש והיינו אף שאכל בקדושה על שמחסר הברכה שנוזל שאין הדבר מניע כלל אל השי"ת וכמשל הנ"ל שלא החזיר העבד בשליחתו כלל אל המלך אף שמצא דבר טוב מאד מה עשה וזה עצמו הי' בירבעם שאחז"ל שלא הי' בתורתו שום דופי וכל חכמי ישראל לפניו כעשבי השדה ונטרד מפני נסות הרוח בלכר כמ"ש במ' שערי הקדושה ח"ב שער ד' והוא מש"ם והוא ממש כנ"ל שעבד עבודה רבה באמת ולכך אמר ואין פשע ואעפ"כ ע"י נסות שנדמה לו שזה מעצמו והוא ע"ז ממש מאחר שלא החזיר העבודה אל השי"ת ועי"ז נקרא איש משחית שהרי כל התורה והחכמה שהשיג השחית והפריד מהשי"ת לסמ"א עד שהשחית כל ישראל לע"ז כמ"ש שם שהי' ג"כ ע"י נסות הרוח שיצטרך לעמוד ומלך יהודה יושב כי אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד ולכך לא עלה לירושלים והעמיד ע"ז ע"ש והוא פלא גדול שנוכל לראות מזה איך אדם כמותו נטרד ע"י נסות הרוח כי כ"כ והרי נראה שנדמה לו שאין ע"ז שהרי אמר אין פשע ומה יתבאר שאין קושיא מה שמקשין (וכמדומה שכ' קושיא זו ג"כ במ' דרך חיים על משנה הנ"ל) שהרי בדיעה זו לכד שעתיד ליתן דו"ח די שכשזכור זה איך יבא לידי עבירה, והרי כבר הגיע ככה לירבעם שאמר אין פשע ואינו בשקר רק שנדמה לו ע"י נסות שסבר שכל עבודתו מעצמיתו וזה הוא ע"ז ממש כנ"ל, וענין ג' דברים מצאנו ג"כ בברכות שלפני ק"ש ולאחרי' שמקדים מברכין הבוחר כו' ופי' האר"י ז"ל כ"כ בשמו בספר אא"ז ז"ל שמצד זה אנו באין ליחדו ולומר ואהבת לא מצדנו ואחר ק"ש כפי מה שקיבל עליו עומ"ש ועול מצות מודה ומשבח כי מהשי"ת הוא ושהוציאנו ממצרים שבלי הנאולה לא היינו מניעים לזכות זה וליחדו ולקבל עול מצוותיו וכן ב' תמידין בכל יום בבוקר ובערב שהוא ג"כ הודאה מקודם על כל היום שכל מה שעשה ויעבור על האדם הכל מהשי"ת ואחר היום ג"כ הודאה נמורה וקרבן על שעבר כנ"ל ובוה אפשר קצת ליישב קושיות תוס' המובא ג"כ במ' אמנו"ל למה נקרא תפלת מנחה בצהרים הלא תמיד של שחר ג"כ הוא מנחה ע"ש ולפמ"ש אפשר קצת ליישב די"ל שקרבן והודאה זו הוא ענין החזרה שמחזיר עבודה ד' לבעלי' להקב"ה והוא נמר העבודה והנחתו במקומו ובוה נצא מביאור המשנה, —ונתעכב המכתב ע"ע פ' חקת:

ואכתוב עוד על מאמר א' מפ' ד' ראבות אשר שנינו בש"ק ונראה אם יפול חדרשות ולא לדרוש באתי רק הצריך לענינו אשר ידעתי צוק העתים אשר העבודה רבה נמ ליישב עצמו על שעה מועמת ולזאת מוטל על כל א' להודיע אשר יודע ואולי מועיל לחבירו אף כי ידעתי בצרת נפשי אשר הידיעה יתירה על המעשה ואופן הוה כמעט נאמר עליו עושר שמיר לבעליו לרעתו ולזאת קשה עלי מאד לכתוב גם לדבר אף עם אנשים הידידים לאשר כל א' מחזיק לחבירו כפי חכמתו כן הוא אף שיוודע בעצמו שאינו כן אבל בחבירו תולה כנ"ל ומה אעשה לזה אם אצווה ואומר רעתי מלכד אשר לא ישמעו לי ילמדו כי כן צריך להיות ויאמרו כי בעצם צריך להיות הידיעה יתירה על המעשה ולזאת צר לי מאד על אשר חכמתי יותר ממעשי ד' יושיעני, אבל בהקדם דברי אלה אשר כל שומע באמת יודע שכן הוא שאין להשגיח כלל על הידיעה שיהי' ראי'